

Nr 27

Bevillningsutskottets betänkande med anledning av motioner
beträffande missbruk av s. k. T-sprit.

(1:a avd.)

Yrkanden

- 1) motionen II: 67 av fruor *Ekroth* och *Sundström*,
att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en undersökning av förutsättningarna för att genom ett licensförfarande begränsa tillgången till T-sprit,
- 2) motionen II: 377 av herr *Sjönell*,
att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t påtalar missbruket av s. k. T-sprit och begär åtgärder för att förhindra detta i enlighet med vad i motionen anförts.

Gällande bestämmelser m. m.

Försäljningen av teknisk sprit regleras i förordningen om försäljning av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat (SFS 1961: 181). Enligt 1 § denna förordning benämns teknisk sprit, som denaturerats så att förtäring därav kan betraktas som utesluten, starkdenaturerad sprit. Sådan sprit får enligt 5 § säljas under samma villkor som gäller för drivande av handel i allmänhet. Denatureringen för starkdenaturerad sprit fastställs av kontrollstyrelsen. Tillverkare av sådan sprit är f. n. endast AB Vin- och Spritcentralen.

Kontrollstyrelsen har i ett fr. o. m. den 1 september 1966 gällande cirkulär med stöd av nämnda förordning meddelat vissa bestämmelser rörande teknisk sprit. Dessa innebär huvudsakligen att s. k. T-sprit ersätter bl. a. röd- och blåsprit. T-spriten, som är ofärgad, består av 95-procentig cellulosa-råsprit, denaturerad med 20 ml metyletylketon och 30 ml metylisobutylketon för kg. Denatureringen har sedermera skärpts genom tillsats av det syntetiska bitterämnet Bitrex.

Cirkuläret innehåller vidare bl. a. följande anvisningar och upplysningar.

Till starkdenaturerad sprit hänförs T-sprit, karburatorsprit och kylarsprit.

Denaturerad sprit får inte säljas eller utlämnas, då särskild anledning föreligger att antaga, att spriten är avsedd att användas i berusningssyfte. Den som bryter häremot straffas som för olovlig försäljning av rusdrycker.

På kärl, vari starkdenaturerad sprit utlämnas vid försäljning, skall — utöver vad gäller i fråga om brandfarlighet — på tydligt sätt finnas angivet uppgift om varuslaget (T-sprit etc.) och orden »Farligt att förtära».

Bihang till riksdagens protokoll 1969. 7 saml. Nr 27

Genom undersökningar och försöksförsäljning har T-spriten befunnits vara väl användbar i de fall, där tidigare röd- eller blåsprit använts, och den har visat sig kunna ersätta olika slag av specialdenaturerad sprit, som använts för tekniska ändamål. T-sprit, karburatorsprit och kylarsprit kan av återförsäljare och förbrukare utan särskilt tillstånd inköpas i större poster hos AB Vin- & Spritcentralen.

Med hänsyn till T-sprits mångsidiga användbarhet kommer kontrollstyrelsen att i fortsättningen endast i begränsad omfattning medge att specialdenaturerad sprit inköps eller importeras för tekniskt ändamål.

Införandet av T-spriten föregicks av en försöksförsäljning genom vissa butikskedjor, vilka endast redovisade positiva erfarenheter. Ändringen var motiverad av dels en strävan att få fram en mångsidigt användbar sprittyyp som inte är obehaglig för förbrukaren att handskas med men som ändå inte inbjuder till missbruk, dels att genom införandet av en enhetssprit underlätta producentens och återförsäljarens lagerhållning. De nya bestämmelserna om T-sprit berör inte endast de för allmänheten tillgängliga sprityperna utan även vissa delar av industrins och hantverkets förbrukning. Tillverkare av färger och lösningsmedel, tvättmedel, läkemedel samt av olika kemisk-tekniska preparat liksom ett flertal andra tillverkarkategorier är ofta förhållandevis stora förbrukare av teknisk sprit. De kunde av olika skäl inte använda röd- eller blåsprit utan köpte i stället sprit, som denaturerats för det särskilda ändamålet. På grund av svårigheten att ändra sammansättningen av väl utprovade och av köparna kända produkter har det varit svårt att förmå förbrukarna att gå ifrån en sedan länge använd denaturering. Detta förhållande i förening med att denatureringsmedlens effekt bedömts olika vid skilda tidpunkter samt att åtskilliga denatureringsmedel tillkommit under årens lopp gjorde att antalet sätt att specialdenaturera teknisk sprit successivt ökade i omfattning. Denna utveckling ledde till att specialdenatureringen blev en arbetskrävande och betungande uppgift för AB Vin- & Spritcentralen. Kontrollstyrelsen har i samband med T-sprits införande sökt förenkla denna hantering genom att med vissa undantag från och med den 1 januari 1967 återkalla alla tillstånd till inköp eller införsel av specialdenaturerad sprit. Köparna hänvisas till att använda T-sprit eller, om exempelvis koncentrerad sprit erfordras, använda sådan sprit denaturerad såsom T-sprit, vilken får inköpas utan särskilt tillstånd. Undantagen från återkallelsen gäller bl. a. tillverkare av kosmetiska preparat, livsmedel och läkemedel.

Kontrollstyrelsen har under hösten 1967 i samråd med socialstyrelsen genomfört en enkätundersökning rörande förtäringen av T-sprit. Undersökningen är en uppföljning av en liknande undersökning, som genomfördes under hösten 1966, och är föranledd av uppgifter om att T-sprit i ökad omfattning använts för förtäring.

Man har med denna enkät närmast velat klarlägga attityder gentemot och erfarenheter av den nya produkten — ca ett år efter dess introduktion — hos polismyndigheter, nykterhetsnämnder, socialnämnder, barnavårdsnämnder, sjukvårdsstyrelser och sjukhus.

I nykterhetsnämndernas bedömningar kan man skönja en tendens till större erfarenheter av ett ökat T-spritmissbruk än i polisens. Sjukhusen har inte så stora erfarenheter — med några få undantag: Serafimerlasarettet och Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm, Sala länslasarett, Sundsvalls lasarett och Kiruna lasarett. En någorlunda god samstämmighet i bedömningarna finner man i områden där problemen tycks vara störst, nämligen i Stockholm, Kalmar, Karlskoga, Gävle, Sundsvall och Kiruna och något mindre god i Malmö, Eskilstuna och Örebro.

Hos ungdomen kan enligt svaren inget större missbruk skönjas. Uttalandena sträcker sig praktiskt taget aldrig längre än till »enstaka fall». Skolöverläkaren känner inte till något fall där T-sprit har förtärts.

Av de inkomna svaren framgår, att det mestadels är det med sociala anpassnings- och bostadsproblem belastade klientelet, som nyttjar T-sprit i berusningssyfte. Den tycks vidare drickas mera ogenerat än tidigare.

Frågans tidigare behandling

På hemställan av bevillningsutskottet (BeU 1967:32) avslog 1967 års riksdag ett motionsyrkande om riksdagsskrivelse angående missbruket av T-sprit med begäran om åtgärder häremot. Utskottet anförde därvid bl. a. följande.

Villkoret för att teknisk sprit skall få säljas fritt är att varan kan betecknas som starkdenaturerad, vilket innebär att förtäring därav skall anses vara utesluten. Denna bestämmelse får givetvis inte tolkas så att denatureringen måste skärpas så snart det kan visas att någon förtärt sprit, som betecknas som starkdenaturerad. Erfarenheterna har visat att vissa smärre grupper alkoholmissbrukare tillgriper praktiskt taget vilka surrogat som helst för att uppnå berusningseffekt, och en skärpning av denatureringen med utgångspunkt i vad dessa konsumenter skulle finna tillräckligt motbjudande för att avstå från förtäring skulle göra spriten oanvändbar för de tekniska ändamål till vilka den är avsedd. Av de uppgifter om missbruk som motionären åberopar kan i stort sett endast utläsas att de som använt röd- eller blåsprit övergått till T-sprit i samband med att de tidigare sorterna dragits in. Om dessa missbrukare har en i någon mån större konsumtion av T-sprit än de hade av röd- eller blåsprit skall detta alltså vägas mot de påtagliga fördelar som T-spriten medfört för handeln och den legitima förbrukningen. Först om det kan visas att T-spriten i nämnvärd omfattning skulle inbjuda sådana kategorier till missbruk som normalt inte kan förväntas hemfalla till missbruk av denaturerad sprit, finns det enligt

utskottets mening anledning att överväga en skärpning av denatureringen. En dylik åtgärd skall dock inte vidtas av Kungl. Maj:t utan av tillsynsmyndigheten, kontrollstyrelsen. Utskottet har erfarit att kontrollstyrelsen med uppmärksamhet följer frågan om missbruk av T-sprit och att de uppgifter som hittills inkommit inte tyder på någon oförutsedd breddning av detta missbruk. Det har vidare upplysts att en väsentlig ändring av denatureringen eller en färgning av spriten i hög grad skulle kunna begränsa den nya sprittypens avsedda användning.

Vid 1968 års riksdag återkom i stort sett samma motionsyrkanden.

Utskottet framhöll då (BeU 1968: 21) att utskottet vid en bedömning av frågan om vad som borde göras för att minska missbruket av T-sprit funnit, att vederbörande myndigheter följt detta spörsmål med uppmärksamhet och även vidtagit därav föranledda åtgärder. Utskottet hade således anledning anta att problemet också i fortsättningen skulle komma att vara föremål för särskild vaksamhet med därav betingade ingripanden, varför utskottet inte fann anledning tillstyrka de i motionerna begärda riksdagsskrivelserna angående åtgärder mot missbruket av T-sprit.

Motivering

II: 67

Användandet av teknisk sprit (röd- respektive blåsprit) var tidigare ett allvarligt symptom på obotlig alkoholism. Erfarenhetsmässigt visste man att förtäring av dessa preparat i originalform eller renaturerade kom först efter kanske tioårigt svårt alkoholmissbruk. Den nuvarande formen av teknisk sprit (T-sprit) har förändrat konsumtionsvanorna i sådan grad att en alkoholmissbrukare redan efter några års missbruk börjar använda T-sprit blandad med läskedryck eller liknande och kvantitetsmässigt i en mängd som var okänd för röd- och blåspritsmissbrukarna. Den nuvarande formen av T-sprit har därtill visat sig snabbt ge svåra organskador och har i ett förhållandevis stort antal lett till en för tidig död.

I referat omkring julfirandet för hemlösa i Stockholm påtalades också starkt missbruk bland T-spritiförbrukarna, och man kan konstatera att T-spriten har blivit alltför lättåtkomlig för konsumtion. En tänkbar väg att nå konsumtionsbegränsning vore enligt vår uppfattning att T-spriten läggs under licens.

II: 377

Kontrollstyrelsen fann vid en enkätundersökning att T-spriten givit upphov till något större missbruk än man haft anledning befara. Styrelsen beslöt därför att skärpa denatureringen genom tillsats av ett syntetiskt bitterämne. Senast tillgängliga statistik visar emellertid att missbruket fortfarande

de är stort. Av 487 personer, som intogs på alkoholistanstalt i december 1968, hade 110 (22,6 %) använt T-sprit. Bland dem som intogs under sista kvartalet 1968 hade 415 av 1 711 använt T-sprit.

Mot bakgrund av denna redovisning måste det anses vara av största vikt att åtgärder vidtas för att förhindra fortsatt missbruk av T-sprit. För att begränsa missbruket kan två handlingslinjer följas. Antingen måste åtkomstmöjligheten beskäras eller också kan T-spriten göras mindre drickbar genom tillsättande av något ytterligare preparat. Det förstnämnda alternativet synes kunna leda till administrativa svårigheter samtidigt som det lägger ett alltför stort ansvar på försäljningsställena i detaljhandelsledet. Skärpt denaturering synes vara den lämpligaste vägen. Det torde vara möjligt med en ytterligare skärpning utan att fördenskull begränsa T-spritsens egentliga användningsområde.

Utskottet

Då utskottet under föregående års riksdag behandlade motioner beträffande missbruket av T-sprit fann utskottet, att vederbörande myndigheter följt detta sprörsmål med uppmärksamhet och även vidtagit erforderliga åtgärder. Utskottet ansåg sig därför ha anledning anta att problemet också i fortsättningen skulle bli föremål för särskild vaksamhet med därav betingade ingripanden, varför utskottet inte kunde tillstyrka då begärda riksdagskrivelser i frågan.

I motionen II: 377 upprepas det tidigare framförda kravet på skärpning av T-spritsens denaturering. Frågan om denatureringen av teknisk sprit är av den karaktären att åtskilliga tekniska synpunkter och de legitima förbrukarnas krav måste vägas mot riskerna för missbruk. Beträffande T-spritsmissbruket kan det visserligen sägas att missbrukarna konsumerar större kvantiteter av denna vara än vad de tidigare konsumerade av rödsprit. Man torde emellertid inte kunna göra gällande att varje skärpning av denatureringen utan vidare skulle reducera detta missbruk. Om denatureringen huvudsakligen bygger på lukt- och smakeffekter innebär den nämligen ett tröskelmotstånd som mer begränsar kretsen av missbrukare än den kvantitet som varje missbrukare konsumerar. Någon påtaglig breddning av det totala missbruket av teknisk sprit har inte kunnat påvisas.

Det är enligt utskottets mening angeläget att det görs fortsatta ansträngningar för att förbättra denatureringen av T-sprit och att missbruket följs med största vaksamhet. Utskottet har vid frågans tidigare behandling kunnat hänvisa till att vederbörande myndighet kartlagt problemen i önskvärd omfattning och även beslutat om skärpning av denatureringen. Enligt vad utskottet erfarit pågår f. n. undersökningar beträffande ett nytt denatureringsmedel, som kan tänkas ge väsentligt bättre resultat än de hittills använda, då

det uppges medföra effekter som påminner om verkningarna av antabus. De pågående proven bedrivs av kontrollstyrelsen, AB Vin- och spritcentralen och det statliga finska alkoholbolaget i samråd.

Utskottet finner därför inte yrkandet i motionen II: 377 påkalla några åtgärder från riksdagens sida.

I motionen II: 67 föreslås att man skall försvåra åtkomsten av T-sprit genom ett tillståndsförfarande. Utskottet vill med hänvisning till tidigare erfarenheter från tillståndsgivning för teknisk sprit bestämt avstyrka en sådan åtgärd, som skulle fordra betydande administrativa insatser och ändå inte skapa några garantier mot missbruk. T-spriten har nämligen en så mångsidig användning att praktiskt taget varje person kan göra gällande att han har legitimt behov av denna vara.

Utskottet kan således inte biträda de i förevarande motioner framförda yrkandena.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen avslår

- 1) motionen II: 67
- 2) motionen II: 377.

Stockholm den 20 mars 1969

På bevillningsutskottets vägnar:

JOHN ERICSSON

Närvarande

från f ö r s t a kammaren: herr John Ericsson (s), fröken Ranmark (s), herrar Sundin (cp), Tage Johansson (s), Gösta Jacobsson (m), Tistad (fp), Wirmark (s), Paul Jansson (s), Annerås (fp) och Karl Pettersson (m); samt

från a n d r a kammaren: herrar Magnusson i Borås (m), Brandt (s), fru Holmqvist (s), fru Nettelbrandt (fp), herrar Kristenson (s), Carlstein (s), Eriksson i Bäckmora (cp), Hammarsten (s), Börjesson i Falköping (cp) och Leander (s).